

EL SISTEMA FISCAL I LA SOSTENIBILITAT

Miquel Coll d'Alemaný

El nord-americà Lester Brown, fundador i president durant molts anys del famós i benemèrit Worldwatch Institute, va iniciar, en el 2000, una nova etapa com a pensador i líder del pensament ecologista més realista i pragmàtic. Llavors publicà *Ecoeconomia. La construcció d'una economia per a la terra* (edició catalana del 2002, Centre Unesco de Catalunya), un agosarat i força reeixit esforç de capgirament de l'economia política. Tan agosarat, que ell no dubta a comparar aquest capgirament amb la revolució de Copèrnic en la visió del món. El gir ara es formularia així: l'entorn natural no és una part o un subconjunt de l'economia, sinó que, al revés, és l'economia la que forma part de l'entorn. La primera concepció, la dels economistes rutinaris, ha complicat els esforços per entendre el nostre món i ens ha portat a construir una economia que no encaixa amb l'ecosistema del qual depèn. Per això diem que és ambientalment insostenible. Ja en el pròleg d'aquest llibre, el mateix Brown ens diu: «En els últims vint-i-cinc anys s'han guanyat moltes batalles, però la divergència entre allò que s'ha de fer per aturar la degradació ambiental del planeta i allò que fem en la pràctica es continua ampliant. Hem de canviar les coses d'una manera o altra.» I més endavant fa el següent resum del seu pensament i del seu missatge: «La gent sembla que té necessitat d'una visió, d'un sentit de com podem capgirar el deteriorament ambiental de la Terra. Cada cop hi ha més persones que s'hi volen implicar. Quan faig xerrades en diversos països sobre l'estat del món, la pregunta que em fan més sovint és: "I jo, què hi puc fer?" La gent veu que s'hi ha de fer alguna cosa i vol fer-hi alguna cosa. Sempre dono la mateixa resposta: "Hem de fer canvis personals, des d'utilitzar més la bicicleta i menys el cotxe fins a reciclar els diaris que llegim". Però amb això no n'hi ha prou. Hem de canviar el sistema. I per canviar-lo, hem de reorganitzar el sistema tributari, reduint els impostos sobre la renda i augmentant els que graven les activitats que destrueixen

l'entorn, per tal que els preus reflecteixin la realitat ecològica. Tot-hom qui vulgui capgirar el deteriorament de la Terra haurà d'ajudar a reestructurar els impostos.» No posa l'èmfasi sobre l'educació (la gran tasca, en part pendent, d'ambientalització curricular a tots nivells) o les campanyes informatives, adreçades al públic en general, sobre la crisi del medi ambient i els seus remeis, ni posa l'èmfasi sobre una enèrgica i decidida legislació ambiental restrictiva de les diverses contaminacions, malbarataments i altres accions lesives per a l'entorn natural. No, tot això és molt convenient, del tot necessari també, però Lester Brown és molt conscient del que és més urgent i eficaç. Posat a destacar una sola cosa, no dubta gens a recomanar per sobre de tot la imprescindible reforma fiscal *ad hoc*. Aquesta és la tasca prioritària i crucial.

Els actuals sistemes fiscals —la combinació d'impostos, desgravacions, exempcions i subvencions— no són arbitraris, sinó obsolets, és a dir, que reflecteixen els objectius d'un altre temps, una època en què l'interès de la comunitat consistia en el fet d'explotar els seus recursos naturals de manera ràpida, contundent i rendible. Aquella època ja ha passat a la història i no tornarà. Qui ho dubta? Avui el capital natural és el recurs més escàs i preuat, el més amenaçat de dilapidació, i és urgent redissenyar el sistema fiscal per aconseguir que els preus de productes i serveis es corresponguin amb la realitat ecològica, i així quedin protegits els suports naturals de l'economia. I aquesta reestructuració fiscal ha d'aplicar-se de manera gradual, evidentment, però en l'espai de temps més breu possible, a un ritme només comparable amb els canvis que provoca en l'economia la irrupció d'una guerra. Si veritablement volem que els agents econòmics es moguin cap a la sostenibilitat ambiental i la facin viable, no hi ha cap eina tan eficaç com una nova i decidida política fiscal (eficàcia que deriva del seu caràcter sistèmic). El repte és aplicar impostos i subvencions per aconseguir que el mercat no tan sols reflecteixi els costos i els beneficis directes de les activitats econòmiques sinó també els indirectes. Només els impostos i les subvencions pensats per incorporar als preus els costos o els beneficis ambientals de la producció de béns o de la prestació de serveis permeten al mercat enviar el senyal correcte, i, al sistema, representar en certa manera els interessos de les generacions futures.

UN NOU SISTEMA DE TRIBUTS

A Europa, alguns països com Dinamarca han començat tímidament a reformar el sistema fiscal en aquest sentit, aplicant el que es coneix com a translació d'impostos (o reforma fiscal verda), és a dir, desplaçar una part de la recaptació tradicional en impostos sobre la renda o sobre els salaris cap a impostos sobre les activitats que destrueixen l'entorn. No es tracta, doncs, ni d'incrementar la pressió fiscal (cosa que aquí ni es demana ni s'exclou), amb nous impostos ambientals, ni de renunciar a una redistribució més igualitària de les rendes per la via fiscal. Aclarit això, cal afegir que, amb la translació d'impostos i subvencions, podem afavorir també la creació de llocs de treball, i no només per la possible reducció de les càrregues sobre els salaris. Per exemple, passar de l'ús de matèries primeres verges al de materials reciclats —canvi que només pot aconseguir la reforma fiscal verda— no tan sols redueix l'impacte ambiental sinó que també augmenta l'ocupació, perquè el reciclatge és una activitat intensiva en mà d'obra. Si no hi hagués translació d'impostos, és a dir, si no es rebaixessin substancialment alguns impostos sense interès ambiental, no podríem imposar als empresaris forts impostos ambientals —els únics realment eficaços—, perquè perjudicàrem la competitivitat de les nostres empreses. No ignoro que l'eficàcia d'un tribut per canviar comportaments no depèn només de la seva intensitat sinó també d'altres característiques, com és la que els economistes anomenen elasticitat de la demanda (per exemple, si allò resulta insubstituïble o mentre ho sigui). En aquest punt convé preguntar-se quins són aquests impostos que s'haurien de rebaixar per deixar marge a l'aparició o l'increment de tributs ambientals. Caldrà que els millors experts fiscals facin un estudi comparatiu detallat de les diverses combinacions possibles.

Per part meua, m'atreveixo a avançar modestament que crec que ajudaria molt a la pacífica recepció del nou sistema fiscal que la translació d'impostos fos equilibrada també en el si de les empreses. Si, de banda de mantenir semblant la pressió fiscal global, aconseguim que l'empresari també s'enfronti a un esforç fiscal similar a l'actual, la reforma resultaria menys traumàtica, en no variar gaire molts costos finals. És per això que compensar impostos sobre consums d'energia no renovable o sobre residus contaminants amb rebaixes només de l'IRPF no sembla el camí òptim, per-

què el de la renda no és un impost empresarial, i no influeix directament en el cost de productes i serveis. Per contra, si la rebaixa es pogués aplicar sobre les càrregues socials de sous i salaris, la comptabilitat empresarial es podria mantenir més equilibrada, en incidir recàrrecs i reduccions, ambdues partides, sobre els costos dels productes i/o serveis finals. D'aquesta manera uns costos i preus pujarien i altres no, o fins i tot es reduirien. Ja sé que encara hi ha molts sindicalistes i líders del pensament d'esquerreres que en malficien i no s'acaben de creure que una rebaixa de les càrregues salarials no comporti tard o d'hora una disminució de les prestacions socials, com si es tractés de magnituds encara forçosament entrelligades.

De fet, els costos de la seguretat social no es reparteixen solament entre empresaris i treballadors. El Tresor Públic també fa una aportació a aquests fons. Per tant, si el Tresor Públic incrementa de forma notable la recaptació pels nous impostos ambientals, pot ampliar aquella aportació a la Seguretat Social i compensar així la reducció de les quotes procedents de les empreses. Això és el que ja es fa en altres països europeus. Un estudi recent de tota solvència destaca que a Espanya les cotitzacions socials que paguen les empreses sobre el total de recursos fiscals suposen el 24,9%, més de 9 punts per sobre de la mitjana dels països de l'OCDE i més de 8 punts per sobre de la mitjana de la UE-15. A més, l'estudi afirma que entre 1997 i 2004 les cotitzacions han augmentat a Espanya un 12%, la qual cosa ha incrementat de forma notable la diferència entre el cost brut d'un treballador i el seu salari net. Això no vol dir que la translació d'impostos no permeti que hi hagi rebaixes en l'IRPF, però seria bo que aquestes es compensessin amb impostos ambientals més directament aplicats al ciutadà, o amb l'augment del preu que aquest pagaria per l'energia i l'aigua. Així, també el particular veuria equilibrada la reforma fiscal verda per a la seva economia: el que s'estalviés de l'impost de la renda podria quedar compensat pels increments en altres impostos d'interès per a la sostenibilitat o quedar absorbit pels augments en l'import de les factures d'aigua, gas i electricitat (augments que l'estimularien a no malbaratar).

En darrera instància, si la reforma fiscal verda fos tan eficaç en el canvi de comportaments que aviat es reduís espectacularment la recaptació dels nous o reforçats tributs ambientals, sempre quedaria el recurs de retocar a l'alça algun dels impostos rebaixats o d'incrementar el tipus general de l'IVA. (L'avantatge del tipus vigent a

Espanya del 16%, que es troba per sota del de la majoria de països de la UE, és que aplicant petits increments d'aquest tipus general s'aconseguirien considerables augments de la recaptació.)

Una altra avantatge dels impostos ambientals és que comuniquen informació convincent als ciutadans. Quan un govern no es limita a desaconsellar un producte o activitat, sinó que els grava sense complexos, perquè són destructius per a l'entorn, el consumidor comprèn que el govern està veritablement preocupat per aquelles pràctiques, i només llavors actua en conseqüència.

LA TRANSLACIÓ DE SUBVENCIIONS

A banda dels impostos, és també força allisonadora l'anàlisi, des de l'òptica ambiental, de les mil i una subvencions més o menys explícites, més o menys encobertes. Les principals activitats que, tot i ser perjudicials per a l'entorn, estan subvencionades arreu del món són el trànsit (els impostos sobre cotxes i carburants són una mínima part dels terribles costos derivats del trànsit), la crema de combustibles fòssils, l'ús i abús de l'aigua per regar, l'ús —sovint exagerat, per cert— de fertilitzants i pesticides, les indústries extractives, com la mineria i la silvicultura, l'energia nuclear, la navegació aèria, etc.

L. Brown, en l'obra citada, subratlla com a especialment significativa l'evolució dels ajuts a la pesca marítima: «En un principi, els països costaners van gratificar la pesca per desenvolupar aquest sector bàsic i aprofitar una font local de proteïna animal. Més recentment, les subvencions s'han pensat per maximitzar la part de cada país sobre la quantitat global de peix capturat. Durant les dues últimes dècades, aquesta pràctica s'ha anat estenent, fins a l'actualitat en què la capacitat de la flota pesquera mundial és aproximadament el doble de la producció sostenible de les pesqueries oceàniques. Això comporta una sobrepesca i la destrucció de les pròpies pesqueries, un exemple il·lustratiu de la llei de conseqüències no buscades.» (D'altra banda, quan entrem, com en aquest cas, en el camp dels recursos naturals que són patrimoni del conjunt de la humanitat és quan queda més patent la necessitat urgent d'un autèntic govern mundial). Ara, doncs, toca desviar també les subvencions de les activitats que destrueixen l'entorn cap a les que ajuden a construir una economia viable.

REFLEXIONS FINALS

Fa trenta anys que hauríem pogut emprendre aquest camí de la reforma fiscal verda, i tant de bo que ho haguéssim fet. És cert, però, que llavors ni tan sols els ecologistes érem conscients de la importància d'una mesura tan radical com aquesta. Ni la magnífica Agenda 21, sortida de la Cimera de la Terra (Rio, 1992), és prou explícita en aquest aspecte. Recomana internalitzar els costos ambientals i incentivar les activitats respectuoses amb l'entorn natural, però no diu clarament que això suposa emprendre una reestructuració a fons del nostre antiquats sistemes fiscals. Avui ja són molts i de molt pes els economistes partidaris d'aquestes mesures, com també es van decantant en aquesta direcció molts del mitjans de comunicació més influents i solvents. Amb aquestes dues forces socials a favor, confio que aquesta inajornable reforma fiscal per la qual clama el seny més il·lustrat pugui per fi obrir-se camí de manera decidida i encertada.

En cas contrari, el sistema capitalista occidental s'exposa a patir noves crisis, més caòtiques i doloroses, amb alguna mena d'espetec generalitzat que pot recordar l'ensorrament del món comunista soviètic. Ja que, ben mirat, entre ambdós mons, tan diferents en molts aspectes, hi ha en comú un greu mal dels que minen per dins. En aquelles economies comunistes els preus no reflectien els costos econòmics, i molts analistes atribueixen a aquest fet la seva inestabilitat fonamental. Les nostres economies són més estables sobretot perquè les regles del lliure mercat ens estalvien preus tan arbitraris com els que tenien ells, però el sistema fiscal no ha aconseguit que els nostres preus incorporin tots els costos inherents a cada activitat. Tenim també un greu divorci entre l'economia i la realitat natural, divorci que acabarà imposant la seva llei.